

Hitit İlahiyat Dergisi / Hitit Theology Journal

e-ISSN: 2757-6949

Aralık/December 2021/20/2 717-750

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE SPİRİTÜEL İYİ OLUŞ VE TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI

Spiritual Well-Being and Gender Perception of University Students

NEVZAT GENCER

Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Çorum, Türkiye
Asst. Prof., Hitit University Faculty of Health Sciences, Department of Social Work, Çorum, Turkey

nevzatgencer@hitit.edu.tr

orcid.org/0000-0001-9619-8119

AYSEL TEKGÖZ OBUZ

Dr. Öğr. Üyesi, Tarsus Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Tarsus/
Mersin, Türkiye

Asst. Prof., Tarsus University Faculty of Applied Sciences, Department of Social Work, Tarsus/
Mersin, Turkey

ayseltekgoz@gmail.com

orcid.org/0000-0002-6738-5449

RASİM BABAHAÑOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Çorum, Türkiye
Asst. Prof., Hitit University Faculty of Health Sciences, Department of Social Work, Çorum, Turkey

rasimbabahanoglu@hitit.edu.tr

orcid.org/0000-0002-6538-0329

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü /Article Types: Research Article

Geliş Tarihi /Received: 11 Haziran 2021

Kabul Tarihi/Accepted: 2 Aralık 2021

Yayın Tarihi/Published: 30 Aralık 2021

Doi: <https://doi.org/10.14395/hid.951202>

ATIF/CITE AS:

Gencer, Nevzat – Obuz, Aysel Tekgöz – Babahanoğlu, Rasim, “Üniversite Öğrencilerinde Spiritüel İyi Oluş ve Toplumsal Cinsiyet Algısı”, Hitit İlahiyat Dergisi, (Aralık/ December 2021) 20/2

İNTİHAL/PLAGIARISM:

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Copyright © Published by Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Hitit University Divinity Faculty, Çorum, Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hid>

Spiritual Well-Being and Gender Perception of University Students

Abstract

Spirituality, a universal phenomenon unique to each individual, interacts with the individual's personality traits, attitudes, belief or value systems, and the meaning they attribute to situations or life in general. Therefore, we wondered whether spiritual well-being is an effective factor on gender, which is expressed as the importance and value attributed by the society to being a woman or a man and accordingly the perception of the social role, behaviour and status expected from individuals. Thus, the study was carried out to determine the relationship between university students' spiritual well-being (SWB) and gender perception. In this study, in which 727 university students participated, it was examined whether the SWB and gender perceptions of the participants differ in terms of various variables, as well as the relationship between SWB and gender perception. In this quantitative study, the "Spiritual Well-Being Scale" (SWBS) developed by Ekşi and Kardaş in 2017 and the "Perception of Gender Scale" developed by Altınova and Duyan in 2013 were used.

At the end of the research, the SWB levels of the sample were determined to be high and the perception of gender was positive. Significant differences were found in favour of women in the gender variable between the scores obtained from the general SWBS and its sub-dimensions. Women's total scores were higher than men's in the overall SWBS, *transcendence*, and *harmony with nature* sub-dimensions. In the *anomie* sub-dimension, the high average score of men indicated that spiritual well-being is in favour of women in the aforementioned dimension.

No significant difference was found in the total mean scores of SWBS in the variables of age, school type, place of residence and family type, but there were significant differences between the groups in some sub-dimensions. For example, in the age variable, although not statistically supported, it was revealed that as the age increased, the SWB general score average of the participants increased too. In the sub-dimensions of *harmony with nature* and *anomie*, the mean scores were found to differ significantly between the groups. There are significant differences between the groups in the *anomie* sub-dimension in the school type and family type variables, and in the *transcendence* sub-dimension in the living place variable. In the school type variable, in the *anomie* sub-dimension, the mean score of the students studying at the faculties was determined to be lower than the students who study at vocational schools significantly. In the family type variable, the highest mean in the *anomie*

sub-dimension was found in the single-parent group, which was interpreted as having a single parent has a negative effect on SWB. According to the place of residence variable, only a significant difference was found in the *transcendence* sub-dimension in favour of those living in the village/town.

The family is a very important factor in the individual's acquisition and adoption of spiritual values, and making them parts of his/her life. The attitude of the family and child's satisfaction in the family life can also affect his/her later SWB levels. In this context, the results of the research showed that the SWB level of the sample differed significantly in the general and sub-dimensions of the scale according to the family attitude variable. The SWB score of the group with a democratic family attitude was the highest. Inconsistent family attitude was determined to be a negative factor on SWB.

The results of the research showed that the gender perception levels of the sample also differ according to gender and age variables. Gender perception was revealed to be more positive in women and younger individuals. In the study, no significant differences were found in the gender perception levels of the sample according to the school type, place of residence, family type and family attitude variables.

Finally, in this study, the relationship between SWB and its sub-dimensions and gender perception was discussed. However, there was no significant relationship between SWB and gender perception as a result of the analyses. The "Spiritual Well-Being" scale items used in this research are thought to have spiritual content rather than religion at the cultural level. Therefore, a culturally sensitive SWB scale study in which the spiritual and religious dimensions are revealed more clearly can be suggested. Moreover; it may be recommended to repeat the study with a larger sample group, including individuals in older age groups, and to compare the results in order to determine the perception of gender more clearly.

Keywords: Psychology of Religion, Spiritual Well-Being, Gender Perception, Spirituality, Social Work, University Students.

Üniversite Öğrencilerinde Spiritüel İyi Oluş ve Toplumsal Cinsiyet Algısı

Öz

Her bireye özgü evrensel bir olgu olarak görülen spiritüalite, bireyin kişilik özellikleri, tutumları, inanç ya da değer sistemleri ve genel olarak durumlara ya da hayata yüklediği anlam ile etkileşim içerisinde. Bu kapsamda toplumun kadın ya da erkek olmaya yani biyolojik cinsiyete atfettiği önem, değer ve buna göre bireylerden beklenen sosyal rol, davranış ve statüye yönelik algı şeklinde ifade edilen toplumsal cinsiyet üzerinde spiritüel iyi oluşun etkili bir faktör olup olmadığı merak edilmiştir. Bu nedenle araştırma, üniversite öğrencilerinin spiritüel iyi oluş (SİO) ve toplumsal cinsiyet algısı arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. 727 üniversite öğrencisinin katıldığı bu çalışmada, SİO ve toplumsal cinsiyet algısı arasındaki ilişkinin yanı sıra katılımcıların SİO ve toplumsal cinsiyet algılarının cinsiyet, yaş, okul türü, yaşanılan yer, aile tipi ve aile tutumu değişkenleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Nicel yöntemle yapılan çalışmada Ekşi ve Kardaş'ın 2017 yılında geliştirdikleri "Spiritüel İyi Oluş Ölçeği" (SİÖÖ) ile Altınova ve Duyan'ın 2013 yılında geliştirdikleri "Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği" kullanılmıştır.

Araştırma sonunda örneklemin SİO düzeylerinin yüksek ve toplumsal cinsiyet algısının da olumlu olduğu saptanmıştır. SİÖÖ'nün geneli ile alt boyutlardan elde edilen puanlar arasında cinsiyet değişkeninde kadınlar lehine anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. SİÖÖ geneli, *aşknlık* ve *doğayla uyum* alt boyutlarında kadınların toplam puanlarının erkeklerin puanlarından daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. *Anomi* alt boyutunda ise erkeklerin puan ortalamasının fazla olması spiritüel iyi oluşun söz konusu boyutta kadınlar lehine olduğunu göstermektedir.

Yaş, okul türü, yaşanılan yer ve aile tipi değişkenlerinde SİÖÖ toplam puan ortalamalarında anlamlı bir farklılık bulunmazken bazı alt boyutlarda gruplar arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Örneğin yaş değişkeninde, istatistiksel olarak desteklenirse de ($p>.05$); yaş arttıkça katılımcıların SİO genel puan ortalamalarının arttığı bulgulanmıştır. SİÖÖ'nün *doğayla uyum* ve *anomi* alt boyutlarında ise; puan ortalamalarının gruplar arasında anlamlı derecede farklılaştığı saptanmıştır. Okul türü ve aile tipi değişkenlerinde *anomi* alt boyutunda, yaşanılan yer değişkeninde de *aşknlık* alt boyutunda gruplar arası anlamlı farklılıklar söz konusudur. Okul türü değişkeninde *anomi* alt boyutunda fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin puan ortalamaları meslek yüksekokullarında öğrenim gören öğrencilere göre anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Aile tipi değişkeninde *anomi* alt

boyutunda en yüksek ortalama tek ebeveynli grupta çıkmış, bu da tek ebeveynne sahip olmanın SİO üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Yaşanılan yer değişkenine göre sadece *aşkınlık* alt boyutunda köyde/kasabada yaşayanlar lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Diğer bir deyişle, SİOÖ'nün *aşkınlık* alt boyutunda yaşamının büyük bir bölümünü bir köyde/kasabada geçiren bireylerin ortalama puanları daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca en düşük puan ortalamasının da ilde/büyükşehirde yaşayan gruba ait olduğu görülmüştür.

Araştırmanın bir diğer sonucu da aile tutumu ile SİO arasındaki ilişki hakkındadır. Aile; bireyin manevi değerleri kazanmasında, benimsemesinde ve yaşantı haline getirmesinde çok önemli bir etkidir. Ailenin tutumu ve çocuğun aile yaşantısından elde ettiği doyum, onun sonraki spiritüel iyi oluş düzeylerini de etkileyebilmektedir. Bu bağlamda araştırma sonuçları "aile tutumu" değişkenine göre örneklemin SİO düzeyinin, ölçeğin geneli ve alt boyutlarında anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermiştir. Demokratik aile tutumuna sahip olan grubun SİO puanı en yüksek çıkmıştır. Dengesiz aile tutumunun ise SİO üzerinde olumsuz bir faktör olduğu saptanmıştır.

Sonuçlar örneklemin toplumsal cinsiyet algısı düzeylerinin de bazı değişkenlere göre farklılaştığını göstermektedir. Örneğin örneklemin toplumsal cinsiyet algı düzeyleri cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Bulgular, toplumsal cinsiyet algısının kadınlarda ve yaşı küçük olan bireylerde daha olumlu olduğunu göstermiştir. Araştırmada okul türü, yaşanılan yer, aile tipi ve aile tutumu değişkenlerine göre örneklemin toplumsal cinsiyet algı düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Son olarak bu araştırmada SİO ve alt boyutları ile toplumsal cinsiyet algısı arasındaki ilişki ele alınmıştır. Ancak yapılan analizler sonucunda SİO ile örneklemin toplumsal cinsiyet algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu araştırmada kullanılan "Spiritüel İyi Oluş" ölçek maddelerinin kültürel düzeyde dinden ziyade manevi içerikli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle manevi ve dini boyutların daha net ortaya konduğu kültüre duyarlı bir SİO ölçeği çalışması önerilebilir. Ayrıca toplumsal cinsiyete ilişkin algının daha belirgin bir şekilde saptanması için ileri yaş grubundaki bireylerin de dâhil olduğu daha geniş bir örneklem grubu ile çalışmanın tekrarlanması ve sonuçların karşılaştırılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Spiritüel İyi Oluş, Toplumsal Cinsiyet Algısı, Maneviyat, Sosyal Hizmet, Üniversite Öğrencileri.

Giriş

Tarihsel süreç açısından cinsiyet, her daim tartışılan bir kavram olmuştur. Bu tartışma, insanlığın yaratılışından itibaren süregelen ve üzerinde ortak bir kanıya varılamayan bir hal alarak devam etmektedir. Tartışmaların temel odağına bakıldığında, karşımıza öncelikle, biyolojik olarak kadınlık-erkeklik olgusunun çıktığını görmekteyiz. Temelde biyolojik ya da fiziksel bir farklılığa dayanan cinsiyet olgusu, kültürel yansımaların da etkisiyle “*erkeğin, kadına karşı tahakkümü*” şeklinde bir dönüşüme uğramıştır.¹ Sonraları cinsiyetin, farklı şekillerde ele alındığı anlaşılrsa da öncelikle kavramın nasıl tanımlandığına değinmek yerinde olacaktır.

Cinsiyet kavramı, “*bireye üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiği ayırt ettiren yaratılış özelliği, eşey, cinslik, seks*” şeklinde tanımlanmaktadır.² Başka bir ifadeyle, doğuştan gelen, fizyolojik, biyolojik ve genetik farklılıklar aracılığıyla kadın ve erkeği ayırt eden yaratılış özelliğidir.³ Modern toplumlarda ise cinsiyet, toplumsal boyutta ele alınmakta ve daha ziyade “toplumsal cinsiyet” kavramı ile karşılaşılmaktadır.⁴ Özellikle feminist kuramcılar 1970’li yıllarda “toplumsal cinsiyet” kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir. Onlara göre “cinsiyet” kavramsal olarak farklılıkları yeterince ayırt edememekte ve hatta erilliği ön plana çıkardığından ayrımcılığa da yol açmaktadır.⁵ Çünkü ataerkil toplumlarda genellikle biyolojik kodların (erillik-dişilik) toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından kadınların aleyhine işlendiği bilinmektedir.⁶

Rice ve Kohl toplumsal cinsiyeti; bireyi, kadını veya erkeksi olarak karakterize eden psiko-sosyal faktörlerin öne çıkmasının yanında bireye yüklenen rol ve statü olarak tanımlamışlardır.⁷

Toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılığın aksine, sosyokültürel açıdan değişen cinsiyet kimliğinin ve kültürel tutumların belirlemiş olduğu bir

¹ Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacular, Yurttaşlar*, 6. Basım (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2019), 18.

² *Güncel Türkçe Sözlük*, “Cinsiyet” (Erişim 25 Mart 2021).

³ Hacer Özel Doğan - Birgül Piyal, “Gender Related Issues”, *Turkish Journal of Public Health* 15/2 (Ağustos 2017), 151.

⁴ Ivan Illich, *Gender*, çev. Ahmet Fethi (Ankara: Ayraç Yayınları, 1996) akt. Bekir Güzel, “Türkiye’deki Sosyal Hizmet Uzmanlarının Toplumsal Cinsiyet Algısının Belirlenmesi”, *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi* 16 (2020), 83.

⁵ Ezgi Atalay - Ayten Dinç, “Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı”, *Sağlık Bilimlerinde Güncel Araştırmalar*, ed. Halit Demir ve Nizami Duran (Karadağ: İvpe Cetinje, 2020), 606.

⁶ Orhan Bingöl, “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16/Özel Sayı I (2014), 109; İlkay Başak Adıgüzel, *Tecavüze Maruz Bırakılan Kadınların Tecavüz Sonrası Yaşam Deneyimleri* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 16-24.

⁷ P.F. Rice - J. Kohl, *Intimate Relationships, Marriages and Families* (California: Mayfield Publishing, 1996) akt. Özlem Hepşen, *Teorî, İncil ve Kuran-ı Kerim’de Kadın Bedeni* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010) 13.

kavramdır.⁸ Toplumsal cinsiyet algısı da, zamansal ve mekânsal farklılıklara bağlı olarak, kültürden kültüre farklılık göstermekle birlikte, biyolojik cinsiyete atfedilen önem, değer ve bireylerden beklenen sosyal rol, davranış ve statünün tümüne verilen isim olarak değerlendirilmektedir.⁹ Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, sadece erkeklerin değil kadınların da toplum içerisindeki rol ve görevleri ile birlikte sınırlarını ve sorumluluklarını ifade eder.¹⁰ Toplumun cinsiyete yüklemiş olduğu bu anlam ve algı, süreç içerisinde toplumun diğer üyeleri tarafından da kabul görebilmekte ve bireylere atfedilen rol ve beklentiler, birer tabu haline gelebilmektedir.¹¹ Kısacası, toplumsal cinsiyet kavramı burada, biyolojik olarak var olan fiziki görünümlere, “manevi anlamlar yükleyerek kadın ve erkeği tanımlamak ve onları ayırmak” olarak değerlendirilmektedir.¹² İçinde yaşanılan zaman ve toplum biçimi, nasıl düşüneneğimizden diğer bireylerle kuracağımız iletişime kadar, belirleyici bir rol üstlenen söz konusu manevi tutumları, içinde barındırır. Bu manevi tutum, inanç ve değerler farklı kavramlarla birlikte ele alınsa da son dönemlerde spiritüel yaklaşımların dikkat çektiğini söylemek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla burada, spiritüellik ve spiritüellikle benzer kavramlara değinmek yerinde olacaktır.

Spiritüelite, hemen her çağ veya toplulukta bir biçimde görülen ve evrensel yönü olan bir olgudur.¹³ Farklı şekillerde tanımlansa da Varner’e göre bu kavram; dini ve spiritüel uygulamaları, dinselliği, SİO’yu ve dini başa çıkmayı içine alan oldukça geniş bir yapıya işaret eder.¹⁴ Ancak genel olarak, hayatın anlam ve amacının araştırılması şeklinde anlaşılmaktadır.¹⁵ İngilizce kökenli olan kavram, “görünmeyen rüzgar” veya “Tanrının nefesi”

⁸ İlkay Başak Adıgüzel, “Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Politika”, *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet*, ed. Doğa Başer (Ankara: Nobel Akademik Yayınları, 2020), 328.

⁹ Hasan Hüseyin Altınova – Veli Duyan. “Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması”, *Toplum ve Sosyal Hizmet* 24/2 (2013), 9.

¹⁰ Şehriban Aygün vd., “Farklı Meslek Grupları Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Dindarlık Düzeyi Arasındaki İlişki”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2021), 5.

¹¹ Aksu Bora - İlknur Üstün, “Sıcak Aile Ortamı” *Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler* (Ankara: TESEV Yayınları, 2005), 85-86.

¹² Orhan Bingöl, “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık”, 108.

¹³ Selami Kardeş, *Sanal Kimlik ve Spiritüel İyi Oluşun Üniversite Öğrencilerinin Narsistlik Eğilimlerini Yordayıcılığı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 28.

¹⁴ Jane Elizabeth Schenck Varner, *Effects of Spiritual Well-Being, Religious Coping, and Hardiness on Parenting Behaviors in Low Socioeconomic Status Families* (Hattiesburg: The University of Southern Mississippi, Ph.D. Dissertations 1068, 2009), 21.

¹⁵ Halil Ekşi vd., “Öğretmen Adaylarının Spiritüel İyi Oluş İle Yaşamda Anlam Değişkenlerinin Psikolojik Dayanıklılığı Yordaması: Bir Yapısal Eşitlik Modeli (Yem) Denemesi”, *Kastamonu Eğitim Dergisi* 27/4 (2019), 1697.

imgelerine dayanır.¹⁶ Spiritüel kavramı ile ilgili alanyazına bakıldığında, kimi zaman başka kavramlarla birlikte, kimi zaman da onların yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramlar; “maneviyat, din, tinsellik” ve “ruhsallık”tır.¹⁷ Ancak daha ziyade “maneviyat” kavramı ile sık kullanılan bir yönünün olduğu görülmektedir.

Maneviyat kavramı da kimi zaman din kavramıyla eş değer bir şekilde ele alınsa da¹⁸ bunların birbirinden farklı bir yönünün olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bazı kaynaklar, bu kavramların benzer yönlerinin yanında ayrışan yönlerine de dikkat çekmektedir.¹⁹ Maneviyat, kişinin anlam arayışı ve arzusu, iç dünyaya yönelik bir yolculuğu, yaşamı sürdürme biçimi ve içsel huzursuzluğu ya da ihtiraslarını yönetmesi şeklinde tanımlanabilir.²⁰

Maneviyat daha kapsamlı bir kavramdır.²¹ Patneau de, kavramın çok boyutlu oluşuna dikkat çekmiştir.²² Bireysel anlam arayışının yanı sıra kendini aşma olarak da ifade edilebilen maneviyat, kutsal alanla doğrudan duygusal ve bireysel bir nitelikte iletişime geçme çabası olarak da anlaşılmaktadır.²³ Düzgüner, maneviyat kavramının bireysel inanç ve uygulamalar, kutsalla veya evrenle bağlı olma hissi, benliğin gelişimi ve kişisel potansiyellerin gerçekleşmesi, anlam arayışı ve hayat memnuniyeti gibi konularla ilişkilendirilerek açıklandığını ifade etmektedir.²⁴

Maneviyat, dinin ilk bileşeni kabul edilir fakat sadece dini inanç ve değerlerle ya da uygulamalarla bunu kısıtlamak yanlış olacaktır. Çünkü maneviyat, insani ve bireysel kimliğimizin yanında, dışa dönük eylemlerimizde de kendini gösteren daha geniş bir olguya karşılık gelir.²⁵ Genel olarak maneviyat; duyularla algılanması zor olan ve “yüce güç”le kurulan öznel ilişki,

¹⁶ Bradford W. Sheafor - Charles J. Horejsi, *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler*, çev. B. Çiftçi (Ankara: Nika Yayınları, 2014), 590.

¹⁷ Hıdır Apak, *Sosyal Hizmet ve Maneviyat* (İstanbul: Bir Yayıncılık, 2018), 27.

¹⁸ Charlene E. Westgate, “Spiritual Wellness and Depression”, *Journal Of Counseling & Development* 75 (1996), 27.

¹⁹ Ali Ayten, *Din Psikolojisi (Dine ve Maneviyata Psikolojik Yaklaşımlar)* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 21.

²⁰ Sheafor - Horejsi, *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler*, 590.

²¹ Nevzat Gencer, *Sosyal Hizmet Maneviyat ve Din* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2021), 62.

²² Anne, B. Patneau de, *Spiritual Wellness Among Undergraduate College Students* (Colorado: Colorado State University, School of Education, Ph.D. Dissertation, 2006), 12.

²³ Muhammed Kızılgeçit, *Din Psikolojisinin 200’ü* (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 59.

²⁴ Sevde Düzgüner, *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışı Örneğinde Türkiye ve Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 21.

²⁵ Ian Mathews, *Social Work and Spirituality* (Learning Matters: Exeter, 2009), 28-29.

şeklinde tanımlanmaktadır.²⁶ Bireyin içsel yönünün yanı sıra, dışa dönük dünyasında dahi yönlendirici bir etkiye sahip olduğu görüşünden yola çıkıldığında maneviyatın, temeli “insan” olan bir bilim olarak sosyal hizmet mesleği için önemli bir kavram olduğu değerlendirilebilir. Dolayısıyla sosyal hizmet uygulamalarında; insanın duygusal, bedensel, zihinsel özelliklerinin yanı sıra onun manevi yönünün de ele alınması, gittikçe önem kazanan bir konu olmaktadır.²⁷

Sosyal hizmetin tek odağı, çocukların bazı hakları elde etmesine, engelli bireylerin seçim hakkı ve bağımsızlığına ulaşmalarına ya da marjinal grupların bazı avantajları elde etmelerine olanak sağlamak değildir. Bunun yanında, bireyin “iyilik hali”ne odaklanan bir yapısının da olması gerektiği düşünülmektedir.²⁸ Zira değinildiği üzere, temeli “insan ve onun ekolojik çevresi” olan bir alanın, bunlarla sınırlı kalması, yanlış ve yetersiz olacaktır. Dolayısıyla toplumsal ve kültürel yapımızda yadsınamaz bir öneme sahip olan ve kendine yer edinmiş maneviyatın, sosyal hizmet mesleği uygulamalarında göz önünde bulundurulması gerekmektedir.²⁹ Mathews, sosyal hizmet mesleğindeki “kanıta dayalı uygulama”ların önemini yadsınmayacağını fakat bununla birlikte artan sorunlar karşısında daha bütüncül bir bakış açısına ve maneviyata yönelik daha yüksek bir duyarlılığa önem verilmesi gerektiğine değinmektedir.³⁰ Buradaki bütüncül yaklaşımın, maneviyatın daha görünür ve önemsenir oluşuna katkı sunduğu söylenebilir. Zira sosyal hizmet uygulamalarının, beden-ruh-zihin gibi çok yönlülüğe ve müracaatçıların farklı tecrübe ve bağlamlarına yer veren bir özellikte olması beklenmektedir.

İnsana dair önemli bir alanı oluşturan maneviyat, sadece sosyal hizmette değil; başka sosyal bilimlerde de irdelenen bir konu olmuştur. Örneğin; psikoloji alanı, insan davranışını pek çok açıdan etkileyebilme özelliği taşıyan maneviyata yönelik çalışmalara yer vermiştir. Modern dönem bilim insanları, bireyi ve toplumu daha ziyade ampirik açıdan ele aldıklarından, insanın manevi yönünü es geçmiştir. Fakat post modern dönemde giderek artan ve karmaşık bir hal alan sosyal sorunlar ve temelinde yatan insana ait “psikolojik varoluş” ile birlikte, insanın manevi tarafını içeren anlam bütünlüğü önemsenmiş ve birey; “insani deneyimler yaşayan manevi

²⁶ Simon Dein - Nurten Kimter, “Din, Maneviyat ve Depresyon: Tetkik ve Tedavi İçin Öneriler”, *Ekev Akademi Dergisi* 18/58 (2014), 741.

²⁷ Zülal Kökel, “Sosyal Hizmet ve Maneviyat Adlı Kitap Üzerine”, *APJIR* 03-01 (2019), 156.

²⁸ Robert Adams vd., *Sosyal Hizmet Temel Alan ve Eleştirel Tartışmalar* (Ankara: Nika Yayınevi, 2009), 105.

²⁹ Apak, *Sosyal Hizmet ve Maneviyat*, 19-20.

³⁰ Mathews, *Social Work and Spirituality*, 33.

birvarlık" olarak kabul edilmiştir.³¹ Böylece, maneviyat ve nihayetinde spiritüel var oluş; bireylerin davranış, tutum ve olaylara yaklaşımında, hayata yükledikleri anlam ve bakışlarında önemli bir yer tutmaktadır.³² Hatta Amerika'da psikolojik danışma adı altında yapılan pek çok uygulamada maneviyatın öneminin giderek arttığı görülmektedir. Bu doğrultuda Amerikan Psikolojik Danışma Derneği verileri, "maneviyat" ve "psikolojik danışma" konulu çalışmaların artan sayısı ve önemine dikkat çekmektedir. Söz konusu verilere göre, 1980'lerden sonra maneviyat ve psikolojik danışma konulu çalışmalar artmış ve sonraki ilk beş yıldaki çalışma sayıları iki katına çıkmıştır. Yalnızca Ocak 2000-Temmuz 2004 arasında yayımlanan dergiye ait veri tabanına bakıldığında, 332 makalede "psikolojik danışma ve maneviyat" terimlerinin geçtiği görülmektedir.³³ Ancak bu konudaki Türkçe alanyazın incelendiğinde, çalışmaların çoğunlukla dini iyi oluş, manevi iyi oluş ve psikolojik dayanıklılık/iyi oluş adı altında yapıldığı, fakat SİO ile ilgili az sayıda çalışma yapıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca, toplumsal cinsiyeti konu alan çok sayıda çalışma mevcut olsa da SİO ve toplumsal cinsiyet ilişkisini birlikte ele alan çalışma yok denecek kadar azdır. Bu nedenle çalışmanın, alanyazındaki bu eksikliğin giderilmesinde katkısı olacağı düşünülmektedir.

Bütün bu bilgiler ışığında; bireylerin kişilik özellikleri, tutumları, inanç ya da değer sistemleri ve durumlara ya da hayata yükledikleri anlamları ile etkileşim içerisinde olan spiritüel yaklaşım ve iyi oluşun toplumsal cinsiyet algısını etkileyebileceğini söylemek mümkün müdür? sorusu akla gelmektedir. Yine toplumun en önemli grubunu oluşturan yükseköğretim öğrencilerinin kültür, inanç, maneviyat ve toplumsal duyarlılık açısından toplumsal cinsiyet ve SİO durumlarının karşılaştırılması merak konusu olmaktadır. İşte bu motivasyondan yola çıkılarak, üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bu saha araştırmasının amacı, SİO ve toplumsal cinsiyet algısı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu kapsamda araştırmada, katılımcıların demografik özellikleri, SİO ve toplumsal cinsiyet algısı düzeyleri ele alınmaktadır. Çalışmada öğrencilerin SİO ve toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin cinsiyet, yaş, okul türü, uzun süre yaşanan yer, aile tipi ve ailenin tutumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmaktadır. Bu bağlamda; yanıtı aranan sorular şu şekildedir:

1. Üniversite öğrencilerinin SİO ve toplumsal cinsiyet algısı düzeyleri nasıldır?
2. Üniversite öğrencilerinin SİO ve toplumsal cinsiyet algısı düzeyleri

³¹ Zeki Karataş, *Manevi Sosyal Hizmet Mümkün Mü?* (Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Ödevi, 2009), 8-9.

³² Westgate, "Spiritual Wellness and Depression", 27-28.

³³ Rubin Powers, "Counseling and Spirituality: A Historical Review", *Counseling and Values* 49/3 (2005), 219.

cinsiyet, yaş, okul türü, uzun süre yaşanan yer, aile tipi ve ailenin tutumu değişkenlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

3. SİO ve alt boyutları ile toplumsal cinsiyet algısı arasında bir ilişki var mıdır?

1. Yöntem

Bu araştırma, ilişkiisel tarama modeline uygun nicel bir araştırmadır. Çalışmada üniversite öğrencilerinin SİO düzeyleri ile toplumsal cinsiyet algısı ve bazı demografik değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmektedir.

1.1. Evren ve Örneklem

2020–2021 Öğretim Yılında Hitit Üniversitesinde öğrenim gören yaklaşık 17.000 öğrenci araştırma evrenini oluşturmaktadır. Salgınla ilişkili kısıtlamalar, araştırmanın yapıldığı dönemde devam ettiği için katılımcılara internet üzerinden ve sosyal medya kanallarıyla ulaşmanın daha uygun olduğu düşünülmüştür. Bu sebeple evren, araştırmacıların sosyal medya etki alanıyla sınırlandırılmıştır. Basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle belirlenen örneklem de sosyal medya kullanan ve çevrimiçi ortamda çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden kişilerden oluşmaktadır. Örneklem büyüklüğü belirlenirken, büyüklüğü belli olan evrenler için önerilen $[n = Nt^2 pq / (N-1)d^2 + t^2 pq]$ formülü kullanılmıştır. Bu formülde t ; güven düzeyine ait t dağılımının değerini (%95 güven düzeyi için 1,96), p ; 0,50 oranının tahminini, q ; $1-p$ (0,50) ve d ; örnekleme hatasını (%95 güven düzeyi için 0,05) ifade etmektedir.³⁴ Bu formüle göre hesaplanan ve evrenden alınması gereken örneklem sayısı 375,69'dur. Çalışma için 376 kişi yeterli iken bu araştırmaya 727 kişi gönüllü olarak katılmıştır.

1.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda, bireysel özellikleri belirlemek için geliştirilen kişisel bilgi formu ile Spiritüel İyi Oluş Ölçeği ve Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin yer aldığı bir çevrimiçi anket, Google Forms üzerinden hazırlanmış ve uygulanmıştır.

Çevrimiçi anket formunda araştırmayla ilgili bilgi verildikten sonra katılımcının çalışmaya gönüllü olarak katıldığını beyan etmesi istenmiştir. Katılımcı ancak bu oluru verdikten sonra sorulara geçebilmiştir. Bu şekilde onay vermeyen 25 öğrenci çalışmaya devam edememiştir. Yine anketin devamında katılımcının kayıtlı olduğu üniversite "Hitit Üniversitesi" ve "Diğer"

³⁴ Yahşi Yazıcıoğlu - Samiye Erdoğan, *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Detay Yayıncılık, 2007), 70.

seçeneği konularak sorulmuş, “Diğer” seçeneğini işaretleyenler de çalışmaya devam edememiştir. Çevrimiçi anket formu sosyal medya aracılığıyla (WhatsApp grupları, Instagram hesapları, Messenger uygulaması) ve telefonla iletişim kurularak katılımcılara ulaştırılmıştır. Form üzerinde kişilerin kimliklerini belirleyecek herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Araştırmaya katılanların tüm sorulara içtenlikle cevap verdikleri varsayılmaktadır.

1.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Formda cinsiyet, yaş, okul türü, uzun süre yaşanan yerleşim yeri, aile tipi ve ailenin tutumu maddelerini içeren toplam 6 soru bulunmaktadır.

1.2.2. Spiritüel İyi Oluş Ölçeği (SİOÖ)

Ekşi ve Kardaş tarafından geliştirilen “Spiritüel İyi Oluş Ölçeği”, 29 Madde, 1-5 arası puanlanan Likert tipi bir ölçektir. Araştırmacıların insanın bireysel, toplumsal, çevresel ve aşkın (transandantal) yönleri ile yaşamı anlama ve anlamlandırma süreçlerini belirleyebilmek için geliştirdikleri ölçek, “aşkınlık”, “doğayla uyum” ve “anomi” adı verilen 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin KMO değeri 951, Eigen değeri de 2 olarak alındığında açıklanan madde toplam varyansı %58,337 olarak hesaplanmıştır. Modelin uyum indeksleri ise $\chi^2/sd=4.11$, RMSEA=.06, SRMR=.50, NFI=.90, CFI=.92 olarak bulunmuştur. Analiz sonuçları SİO modeline uygun bir yapı elde edildiğini ve ölçeğin yapı geçerliği ve güvenilirliğinin bilimsel olarak ortaya çıkarıldığını göstermektedir. Ölçek aralığı değerleri 1 ile 145’tir. Toplam puan alınmak istendiğinde *anomi* alt boyutundaki maddeler (3, 7, 11, 15, 19, 23, 26 no’lu maddeler) ters puanlanır. Ölçeğin geneli için Cronbach Alpha katsayısı .88, *aşkınlık* alt boyutu için .95; *doğayla uyum* için .86 ve *anomi* için ise .85 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin alt boyutundan alınan yüksek puan bireyin ilgili alt boyutta öngörülen özelliğe sahip olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca ölçek maddelerinin toplam puan ortalaması alınarak toplam iyi oluş puanı elde edilmektedir.³⁵

Bu çalışmada ise ölçek genelinin .90; alt boyutlardan *aşkınlık* alt boyutunun .93; *doğayla uyumun* .78 ve *anominin* ise .86 Cronbach Alpha katsayısına sahip olduğu belirlenmiştir.

1.2.3. Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği (TCAÖ)

Altınova ve Duyan tarafından geliştirilen ve 5’li Likert şeklinde [Tamamen katılıyorum (5), Tamamen katılmıyorum (1)] hazırlanmış olan “Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği”, 25 maddeden oluşmaktadır. İnsanların toplumsal

³⁵ Halil Ekşi - Selami Kardaş, “Spiritual Well-Being: Scale Development and Validation”, *Spiritual Psychology and Counseling* 2 (2017), 77-85.

cinsiyete yönelik algılarını değerlendirmeyi amaçlayan ölçeğin 10 maddesi olumlu, 15 maddesi ise olumsuzdur. Ölçeğin olumsuz maddeleri olan 2., 4., 6., 9., 10., 12., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 24. ve 25. maddeleri ters puanlanmaktadır. Dolayısıyla, ölçekten alınabilecek puanlar 125-25 aralığında değişmektedir. Ölçekten yüksek puan alınması örneklemin toplumsal cinsiyet algısının olumlu olduğunu göstermektedir. Ayrıca ölçeğin bütününe ait Cronbach Alpha katsayısı da .87 olarak hesaplanmıştır. Buna göre 25 maddeden oluşan ölçeğin güvenilirliği sağladığı anlaşılmaktadır.³⁶

Bu araştırmada ise Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı tekrar hesaplanmış ve iç tutarlılık değeri 92 bulunmuştur. Bu sonuçtan ölçeğin tutarlı bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

1.3. Verilerin Analizi

Veriler SPSS 22,0 programı aracılığıyla analiz edilmiş ve analizlerde betimsel istatistikler kullanılmıştır. Yapılan Kolmogorov Smirnov normallik testi sonucunda basıklık ve çarpıklık değerlerinin ± 2 arasında olduğu görülmüş ve verilerin normal dağıldığı kabul edilmiştir.³⁷ Örneklemin SİO ve toplumsal cinsiyet algısının çeşitli değişkenlere göre anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığını anlamak için ikili gruplarda t-testi, ikiden fazla gruplarda ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Farklılaşmanın olduğu sonuçlarda farklılıkların yönü “post-hoc” çoklu karşılaştırma testleri (LSD ve Tamhane’s T2)³⁸ ile tespit edilmiştir. Araştırma amacına uygun olarak veriler analiz edilirken SİO ile toplumsal cinsiyet algısı arasında bir ilişkinin var olup olmadığı, ilişki varsa gücü ve yönü ise Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi ile anlaşılmasına çalışılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0,05 olarak kabul edilen analizlerden elde edilen sonuçlar, “Bulgular” bölümünde tablolar halinde gösterilmiştir.

2. Bulgular

Bu bölüm, katılımcıların SİO ile alt boyutlarından aldığı puanları; toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinden elde edilen puanları ve bağımsız değişkenler ile araştırma sorularına yönelik yapılan analizlerden ortaya çıkan sonuçları göstermektedir.

³⁶ Altınova –Duyan, “Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması”, 18.

³⁷ Ergül Demir vd., “Uluslararası Dergilerde Yayımlanan Eğitim Araştırmalarının Normallik Varsayımları Açısından İncelenmesi”, *Current Research in Education* 2/3 (2016), 133.

³⁸ Nilgün Köklü vd., *Sosyal Bilimler İçin İstatistik* (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2006), 180-193.

2.1. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Örneklem, %30,8'i (n=224) erkek ve %69,2'si (n=503) de kadın olmak üzere toplam 727 kişiden oluşmaktadır. Ankete katılanların %43,3'ü (n=315) 20-17 yaş, %47,6'sı (n=346) 24-21 yaş ve %9,1'i (n=66) 25 yaş ve üzeri grubundadır. Katılımcıların %46,1'i (n=335) il merkezinde ve ilçelerde bulunan meslek yüksekokullarında, %53,9'u (n=392) da çeşitli fakültelerde öğrenim görmektedir. Katılımcıların %20,9'u (n=152) köy/kasaba, %26,1'i (n=190) ilçe ve %53,0'ı (n=385) şehir/büyük şehirde yaşamının büyük kısmını geçirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %74,1'i (n=539) çekirdek aile, %18,8'i (n=137) geniş aile ve %7,0'ı (n=51) da tek ebeveynli aileye sahiptir. Öznel değerlendirmelerine göre katılımcıların %17,1'i (n=124) ailesini aşırı koruyucu, %35,5'i (n=258) demokratik, %10,3'ü (n=75) dengesiz/tutarsız, %2,5'i (n=18) ilgisiz, %13,6'sı (n=99) otoriter/baskıcı ve %21,0'ı (n=153) de serbest/aşırı hoşgörülü bulmaktadır.

2.2. SİOÖ ve TCAÖ'ye İlişkin Betimsel Bulgular

Tablo 1, katılımcıların SİO ölçeği ile alt boyutlarından ve toplumsal cinsiyet ölçeğinden aldıkları toplam puan ortalamalarını göstermektedir.

Tablo 1. SİO Ölçeği ile Alt Boyutları ve TCA Ölçeğinin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

SİOÖ ve TCAÖ	N	Min.	Max.	Ort.	Ss.
Aşkınılık	727	1,00	5,00	4,32	,72475
Doğayla uyum	727	1,00	5,00	4,57	,49615
Anomi	727	1,00	5,00	2,73	,95679
Spiritüel İyi Oluş (Toplam)	727	1,41	5,00	4,13	,52663
Toplumsal Cinsiyet Algısı (Toplam)	727	1,24	5,00	4,11	,71752

Katılımcıların SİO ölçeği alt boyutlarında en yüksek ortalamanın, *doğayla uyum* ($X=4,57$) alt boyutunda olduğu, *aşkınlık* alt boyutunda puan ortalamasının $X=4,32$ ve *anomi* alt boyutunda da ortalamanın $X=2,73$ olduğu görülmektedir. *Anomi* boyutunda elde edilen puan ortalamasının düşük olması katılımcıların bu özelliğinin yüksek olmadığını göstermektedir ki bu durum manevi/SİO açısından olumludur.

Ayrıca katılımcıların SİO düzeylerinin ($X=4,13$) yüksek olduğu, toplumsal cinsiyet algılarının ($X=4,11$) da olumlu olduğu anlaşılmaktadır.

2.3. Demografik Değişkenlere Göre SİOÖ'ye İlişkin Bulgular

Araştırmada incelenen demografik değişkenlere göre SİO ölçeği ve alt boyutlarından elde edilen puanların t-testi ve ANOVA sonuçları Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. Demografik Değişkenlere Göre SİÖ Puanları T-Testi ve ANOVA Sonuçları

Bağımsız Değişken	N	SİÖ ($\bar{X} \pm Ss$)	SİÖ Ölçeği-Alt Boyutları			
			Aşkınlık ($\bar{X} \pm Ss$)	Doğayla U. ($\bar{X} \pm Ss$)	Anomi ($\bar{X} \pm Ss$)	
Cinsiyet	Kadın	503	4,16±,477	4,41±,612	4,60±,432	2,78±,940
	Erkek	224	4,03±,614	4,12±,899	4,49±,609	2,61±,983
	t		3,095	4,974	2,684	2,320
	p		,002*	,000*	,007*	,021*
Yaş	17-20 yaş arası ¹	315	4,08±,477	4,31±,647	4,53±,450	2,85±,931
	21-24 yaş arası ²	346	4,14±,548	4,34±,733	4,57±,549	2,70±,942
	25 yaş ve üzeri ³	66	4,23±,613	4,24±,987	4,71±,377	2,25±1,004
	F		2,831	,573	3,491	11,415
	p		,060	,564	,031*	,000*
	Fark Grupları		-	-	3>1,2	1>2,3
	Okul Türü	Yüksekokul	335	4,09±,495	4,31±,682	4,58±,482
Fakülte		392	4,15±,550	4,33±,759	4,56±,508	2,63±,925
t			-1,435	-,368	,465	2,929
p			,152	,713	,642	,004*
Yaşanılan Yer	Köy/kasaba ¹	152	4,18±,465	4,45±,560	4,54±,496	2,77±,963
	İlçe ²	190	4,14±,538	4,37±,621	4,51±,553	2,72±,957
	İl/Büyükşehir ³	385	4,10±,542	4,25±,816	4,60±,463	2,72±,956
	F		1,293	4,811	2,254	,148
	p		,275	,008*	,106	,863
Fark Grupları		-	1>3	-	-	
Aile Tipi	Çekirdek aile ¹	539	4,14±,511	4,33±,700	4,57±,489	2,67±,943
	Geniş aile ²	137	4,06±,604	4,27±,795	4,53±,562	2,87±1,033
	Tek ebev. aile ³	51	4,09±,449	4,35±,782	4,62±,353	3,00±,803
	F		1,609	,360	,720	4,616

p		,201	,698	,487	,010*	
Fark Grupları		-	-	-	2>1;3>1	
Aile Tutumu	Demokratik ¹	258	4,22±,488	4,32±,783	4,65±,377	2,40±,851
	Baskıcı ²	99	4,09±,411	4,43±,520	4,56±,399	3,11±,906
	İgisiz ³	18	4,09±,465	4,38±,610	4,61±,504	3,04±,744
	Dengesiz ⁴	75	3,81±,595	4,10±,851	4,40±,670	3,38±,866
	Aşırı koruyucu ⁵	124	4,19±,471	4,45±,616	4,58±,399	2,74±,876
	Aşırı hoşgörülü ⁶	153	4,09±,604	4,25±,736	4,50±,652	2,67±1,034
	F		8,004	2,964	3,796	18,535
	p		,000*	,012*	,002*	,000*
Fark Grupları		1>2; 1>4; 1>6	1>4; 2>4; 5>4; 5>6	1>4; 1>6; 2>4; 5>4	2>1, 5, 6; 3>1; 4>1, 2, 5, 6	

*p<.05

Katılımcıların SİO genel ve alt boyutlarından elde ettikleri skorların cinsiyet değişkeni bağlamında farklılaşp farklılaşmadığını anlamak için yapılan t-testi sonuçları, gruplar arasında anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir. Toplam SİO için t değeri 3,095 olarak hesaplanmıştır. *Aşkınlık* alt boyutu için t değerinin 4,974, *doğayla uyum* alt boyutu için t değerinin 2,684 ve *anomi* alt boyutu için de t değerinin 2,320 olduğu görülmüştür. SİO ile alt boyutlarında toplam puan ortalamaları da kadınlar lehine anlamlı derecede yüksek çıkmıştır (p<.05).

Yaş değişkenine göre gruplar arasında farklılaşmanın olup olmadığı ANOVA sonuçlarından anlaşılmaktadır. Yapılan varyans (ANOVA) analizine göre SİO'nun *doğayla uyum* (F=3,491, p=.031) ve *anomi* (F=11,415; p=.000) alt boyutlarında grupların elde ettikleri puanlarının anlamlı derecede farklılık göstermektedir (p<.05). Farklılaşmanın yönüne ilişkin post hoc sonuçları, *doğayla uyum* alt boyutunda 25 yaş ve üzeri grupta (X=4,71) 17-20 yaş (X=4,53) ve 21-24 yaş arasındaki (X=4,57) grup arasında olduğunu göstermektedir. Katılımcıların yaşı arttıkça *doğayla uyum* düzeyinin arttığı görülmektedir. *Anomi* alt boyutunda anlamlı farklılık 17-21 yaş arasındaki grup (X=2,85) ile 21-24 yaş arasındaki grup (X=2,70) ve 25 yaş ve üzeri grup arasındadır (p<.05). *Aşkınlık* alt boyutu ile SİO'nun toplamında ise gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır (p>.05). Ancak SİO'nun puan ortalamalarına bakıldığında;

toplam puan ortalamasının 17-20 yaş grubunda $X=4,08$, 21-24 yaş arası grupta $X=4,14$ ve 25 yaş ve üzeri grupta da $X=4,23$ olduğu görülmektedir. Ortalamalar, katılımcıların yaşı arttıkça SİO düzeylerinin de arttığını göstermektedir. Okul türü değişkenine göre tablo verileri incelendiğinde; SİO'nun *anomi* alt boyutu dışında SİO toplamında, *aşkınlık* ve *doğayla uyum* alt boyutlarında gruplar arasında bir anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>.05$). Gruplar arasında anlamlı farklılığın görüldüğü *anomi* alt boyutunda ise ($t=2,929$; $p=.004$, $p<.05$) yüksekokulda okuyan öğrencilerin ortalamalarının ($\bar{X}=2,84$), fakültede okuyan öğrencilerin puan ortalamalarından ($X=2,63$) daha yüksek olduğu görülmüştür.

Yaşanılan yer değişkenine göre SİO ölçeği toplam puanları incelendiğinde; köyde/kasabada yaşadığını belirten grubun ortalamasının ($X=4,18$), ilçede ($X=4,14$) ve ilde/büyükşehirde yaşadığını belirten grubun ortalamasından ($X=4,10$) yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bu bulgu istatistiksel olarak desteklenmemektedir ($p=.275$, $p>.05$). *Aşkınlık* alt boyutunda ise gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma söz konusudur. Köyde/kasabada yaşadığını belirten grubun ortalaması $\bar{X}=4,45$, ilçede yaşadığını belirten grubun ortalaması $X=4,37$ ve ilde/büyükşehirde yaşadığını belirten grubun ortalaması da $X=4,25$ olarak bulgulanmıştır. Anlamlı farklılığın ise köyde/kasabada yaşadığını belirten birinci grup ile ilde/büyükşehirde yaşadığını belirten üçüncü grup arasında olduğu anlaşılmaktadır ($F=4,811$; $p=.008$, $p<.05$). *Doğayla uyum* ve *anomi* alt boyutlarında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Aile tipi değişkenine ilişkin tablo verileri, SİO ölçeği geneli ($F=1,609$; $p=.201$) ile *aşkınlık* ($F=.360$; $p=.698$) ve *doğayla uyum* ($F=.720$; $p=.487$) alt boyutlarında elde edilen puanlar gruplar arasında anlamlılık düzeyinde bir farklılaşmanın olmadığını göstermektedir ($p>.05$). Ancak *anomi* alt boyutunda gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın söz konusudur ($F=4,606$; $p=.010$, $p<.05$). En düşük ortalama çekirdek aile tipine sahip olan gruba aittir ($X=2,67$). Geniş aileye sahip olan grubun *anomi* alt boyutunda puan ortalaması $X=2,87$, tek ebeveyne sahip grubun ortalaması ise $X=3,00$ olarak tespit edilmiştir. *Anomi* alt boyutunda "Hayata dair hoşnutsuz duygular hissedirim.", "Hayatımda büyük bir boşluk var.", "Hayattan zevk almam." gibi SİO'yu olumsuz etkileyen maddeler bulunmaktadır. Dolayısıyla *anomi* alt boyutunda alınan yüksek puanlar kişinin SİO düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Buna göre en düşük ortalama ile çekirdek aileye sahip olan bireylerin SİO düzeyleri, geniş aile ve tek ebeveyne sahip olanlara göre anlamlı derecede yüksektir ($p<.05$).

Araştırmada aile tutumu değişkenine göre; SİO düzeyi ile alt boyutlarından elde edilen puanların gruplar arasında anlamlı derecede farklılaşp farklılaşmadığı yapılan varyans analiz sonuçlarına göre değerlendirilmiştir. Sonuçlar hem SİO ölçeği toplam puanlarında hem de tüm alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı farklılıkların olduğunu ortaya koymuştur. SİO ölçeği toplam puanlarına göre; aile tutumu demokratik olan grubun

ortalaması ($X=4,22$) ile aile tutumu baskıcı ($X=4,09$), dengesiz ($X=3,81$) ve aşırı hoşgörülü olan grubun ortalaması ($X=4,09$) arasında aile tutumu demokratik olan grup lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($F=8,004$; $p=,000$, $p<.05$). *Aşkınlık* alt boyutu sonuçları, aile tutumu demokratik olan grup ($X=4,32$) ile dengesiz olan grup ($X=4,10$) arasında birinci grup lehine; aile tutumu baskıcı olan grup ($X=4,43$) ile dengesiz olan grup ($X=4,10$) arasında birinci grup lehine; aile tutumu aşırı koruyucu olan grup ($X=4,45$) ile dengesiz ($X=4,10$) ve aşırı hoşgörülü olan grup ($X=4,25$) arasında da yine birinci grup lehine anlamlı farklılıklar bulgulanmıştır ($F=2,964$; $p=,012$, $p<.05$). *Doğayla uyum* alt boyutunda en yüksek ortalama aile tutumu demokratik olan gruba aittir ($X=4,65$). Aile tutumu demokratik olan grup ile aile tutumu dengesiz ($X=4,40$) ve aşırı hoşgörülü grup ($X=4,50$) arasında ilk grup lehine; aile tutumu baskıcı olan grup ($X=4,56$) dengesiz olan grup ($X=4,40$) arasında ilk grup lehine; aile tutumu aşırı koruyucu olan grup ($X=4,58$) ile dengesiz olan grup ($X=4,40$) arasında yine ilk grup lehine anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir ($F=3,796$; $p=,002$, $p<.05$). Gruplar arasında anlamlı farklılıkların görüldüğü *anomi* alt boyutunda ise, en düşük puan–dolayısıyla en yüksek SİO- aile tutumu demokratik olan grupta ($X=2,40$), en yüksek puan –dolayısıyla en düşük SİO- da aile tutumu dengesiz olan grupta ($X=3,38$) çıkmıştır ($F=18,535$; $p=,000$, $p<.05$).

2.4. Demografik Değişkenlere Göre TCAÖ'ye İlişkin Bulgular

Tablo 3, demografik değişkenlere göre toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinden elde edilen puanların t-testi ve ANOVA sonuçlarına ilişkin verileri içermektedir.

Tablo 3. Demografik Değişkenlere Göre TCAÖ Puanları T-Testi ve ANOVA Sonuçları

Bağımsız Değişken		N	TCAÖ ($\bar{X} \pm Ss$)
Cinsiyet	Kadın	503	4,32±,548
	Erkek	224	3,63±,814
	t		13,490
	p		,000*
Yaş	17-20 yaş arası ¹	315	4,20±,625
	21-24 yaş arası ²	346	4,10±,729
	25 yaş ve üzeri ³	66	3,72±,916
	F		12,596
	p		,000*
	Fark Grupları		1>3; 2>3
Okul Türü	Yüksekokul	335	4,16±,683
	Fakülte	392	4,07±,743
	t		1,730
	p		,084
Yaşanılan Yer	Köy/kasaba ¹	152	4,07±,733
	İlçe ²	190	4,13±,636
	İl/Büyükşehir ³	385	4,11±,749
	F		,304
	p		,738
Aile Tipi	Çekirdek aile ¹	539	4,12±,723
	Geniş aile ²	137	4,06±,736
	Tek ebev. aile ³	51	4,16±,590
	F		,506
	p		,603

Aile Tutumu	Demokratik ¹	258	4,12±,689
	Baskıcı ²	99	4,04±,713
	İgisiz ³	18	4,26±,652
	Dengesiz ⁴	75	4,21±,652
	Aşırı koruyucu ⁵	124	4,08±,733
	Aşırı hoşgörülü ⁶	153	4,10±,791
	F		,674
	P		,644

*p<.05

Toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinden elde edilen sonuçlar, gruplar arasında kadınlar lehine anlamlı bir farklılığın bulunduğunu göstermektedir. Kadınların puan ortalamasının ($\bar{X}=4,32$), erkeklerin ortalamasından ($\bar{X}=3,63$) anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür ($t=13,490$; $p=,000$, $p<.05$). Bu sonuçlar kadınların *toplumsal cinsiyet algı* düzeylerinin erkeklere göre daha olumlu olduğu anlamına gelmektedir.

Yaş değişkenine göre varyans analizi sonuçları incelendiğinde, toplumsal cinsiyet algısının 17-20 yaş aralığında en yüksek olduğu ($\bar{X}=4,20$) görülmektedir. 21-24 yaş aralığında bulunan grubun ortalaması $\bar{X}=4,10$, 25 yaş ve üzeri grubun ortalaması da $\bar{X}=3,72$ olarak hesaplanmıştır. Analiz sonuçlarına göre gruplar arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır ($F=12596$; $p=,000$, $p<.05$). Örneklemin yaşı arttıkça toplumsal cinsiyet algısı düzeyi düşmektedir.

Okul türü, yaşanılan yer, aile tipi ve aile tutumu değişkenlerine göre ise örneklemin toplumsal cinsiyet algısı düzeyinin anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur ($p>.05$). Buna göre, söz konusu değişkenlerin toplumsal cinsiyet üzerinde etkili birer faktör olmadıkları söylenebilir. Diğer bir deyişle bu değişkenlerde örneklemin toplumsal cinsiyet algısı benzer özelliktedir.

2.5. Spiritüel İyi Oluş (SİO) ve Toplumsal Cinsiyet Algısı Arasındaki İlişki

SİO ile toplumsal cinsiyet algısı arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığını anlamak için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. Spiritüel İyi Oluş Ölçeği ile Alt Boyutları ve Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği Arasındaki İlişki

Boyutlar	1	2	3	4	5	
1. Aşkınılık	r	1				
	p					
2. Doğayla Uyum	r	,357**	1			
	p	,000				
3. Anomi	r	-,140**	-,231**	1		
	p	,000	,000			
4. Spiritüel İyi Oluş (Toplam)	r	,855**	,583**	-,591**	1	
	p	,000	,000	,000		
5. Toplumsal Cinsiyet Algısı (Toplam)	r	-,087*	,246**	,017	-,013	1
	p	,019	,000	,650	,721	

Anlamlılık düzeyi * $p < .05$, ** $p < .01$

Yapılan korelasyon analizi sonucunda SİO ile toplumsal cinsiyet algısı arasındaki korelasyon katsayısının $r = -.013$ olduğu görülmüştür. Korelasyon katsayısının sıfıra yakın bir değer almış olması, söz konusu iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını göstermektedir ($p = .721$, $p > .05$).

SİO alt boyutlarından *aşkınılık* ile toplumsal cinsiyet algısı arasında olumsuz bir ilişki tespit edilmiştir ($r = -.087$; $p = .019$, $p < .05$). Katılımcıların *aşkınılık* düzeyleri arttıkça toplumsal cinsiyet algısı düzeyi düşmektedir. Bununla birlikte *doğayla uyum* alt boyut ile toplumsal cinsiyet algısı ($r = .246$; $p = .000$, $p < .01$) arasında zayıf ama pozitif bir ilişki mevcuttur. Ayrıca, SİO'nun *anomi* alt boyutu ve toplumsal cinsiyet algısı arasında da anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($r = .017$; $p = .650$, $p > .05$). Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, SİO düzeyinin örneklemin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde etkili bir faktör olmadığı değerlendirilebilir. Diğer bir anlatımla kişinin SİO düzeyinin yüksek ya da düşük olması onun toplumsal cinsiyet algısını olumlu veya olumsuz yönde etkilememektedir.

Sonuç

Toplumsal cinsiyet ile spiritüel iyi oluş (SİO) gibi kavramlar, birey ve toplumu ilgilendiren önemli konulardır. Bu iki kavramın da toplumun kültürel yapısı, dini inanç ve tutumları sonucunda şekillendiği bilinmektedir.³⁹ Dolayısıyla bu çalışmada, üniversite öğrencilerinde SİO ve toplumsal cinsiyet

³⁹ Dilruba Uğurluoğlu - Ramazan Erdem, "Travma Geçiren Bireylerin Spiritüel İyi Oluşlarının Travma Sonrası Büyümeleri Üzerine Etkisi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/3 (2019): 53.; Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, 19.

algısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada ayrıca, SİO ve toplumsal cinsiyet algısı puanlarının cinsiyet, yaş, okul türü, uzun süre yaşanan yer, aile tipi ve ailenin tutumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir. 727 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmada öncelikle öğrencilerin alt boyutlarla birlikte SİO ve toplumsal cinsiyet algısı ölçeklerinden aldıkları puanlar hesaplanmıştır. Sonuçlar, SİOÖ toplam puan ortalamasının yüksek olduğunu göstermiştir ($X=4,13$). Ölçeğin alt boyutlarından *aşkınlık* ve *doğayla uyum* puan ortalamaları *anomi* alt boyutunun puan ortalamasından daha yüksektir (bk. Tablo 1). *Anomi* alt boyutu madde-leri olumsuz içerikte olduğundan bu boyutta elde edilen puanın düşük olması, SİO düzeyinin yüksek olması anlamına gelmektedir. Örneklem TCAÖ puan ortalamasının yüksek ($X=4,11$), toplam cinsiyet algısının da olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma bulguları SİOÖ genelinden ve alt boyutlarından elde edilen puanların cinsiyete göre, anlamlı derecede farklılaştığını ortaya koymuştur. Sonuçlar kadınların SİO düzeyinin, erkeklere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir (bk. Tablo 2). Bu sonuç literatürle uyumludur. Örneğin; Yılmaz'ın çalışmasında, katılımcı kadınların SİO düzeylerinin, erkelere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁴⁰ Soysa ve Wilcomb da çalışmalarında, psikolojik iyi oluş ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulmuşlardır.⁴¹ Aynı şekilde Göçen'in çalışmasında da, psikolojik iyi oluş ile cinsiyet arasında kadınların lehine anlamlı farklılık saptanmıştır.⁴² Brown ve arkadaşlarının yapmış oldukları çalışmada, kadınların manevi iyi oluş düzeylerinin, erkelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.⁴³ Bu çalışmalarda kadınların SİO düzeylerinin erkeklerden yüksek çıkmasının nedeni toplumun kadına yüklediği rollerin zamanla kabullenilmesi olabilir. Örneğin; çocuk yetiştirmek gibi görevlerde aile içerisinde kadın birincil konumda görülmekte ve bu durum kadın tarafından da benimsenmektedir. Bununla birlikte kadınların daha duygusal yapıda olmaları, vicdan, merhamet, duyarlılık gibi konularda daha güçlü olmaları da SİO'yu kadınlar lehine yordayan bir faktör olabilir. Ancak bütün bu çalışmalardan farklı olarak Gomez ve Fisher,

⁴⁰ Özden Yılmaz, *Farklı Okul Türlerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Spiritüel İyi Oluş Düzeyleri İle Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 38.

⁴¹ Champika K. Soysa - Carolyn J. Wilcomb, "Mindfulness, Self-Compassion, Self-Efficacy, and Gender as Predictors Of Depression, Anxiety, Stress, and Well-Being", *Mindfulness* 6/2 (2015), 221.

⁴² Ahmet Göçen, "Öğretmenlerin Yaşam Anlamı, Psikolojik Sermaye ve Cinsiyetinin Psikolojik İyi Oluşlarına Etkisi", *Cumhuriyet International Journal of Education* 8/1 (2019), 145.

⁴³ I. Tucker Brown vd., "Age and Gender Effects On The Assessment Of Spirituality and Religious Sentiments (SPIRES) Scale: A Cross-Sectional Analysis", *Psychology of Religion and Spirituality* 5/2 (2013), 94.

SİO'nun cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği ile ilgili yaptıkları bir çalışmada; cinsiyete dayalı anlamlı bir farklılık tespit etmediklerini ve konu bazında, bir kadın-erkek dengesi ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir.⁴⁴ Bunun nedeni de örneklimin konumu, içerisinde bulunduğu toplumun kültürel yapısı ve bireylerin taşıdıkları değerler bütünüyle ilintili olabilir.

Örneklemin SİO düzeyinin, ölçeğin geneli ve alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı bir şekilde farklılaştığı bir diğer değişken de "aile tutumu"-dur. Demokratik aile tutumuna sahip olan grupta bulunan bireylerin, SİO puanı en yüksek çıkmıştır. Ayrıca aile tutumu aşırı koruyucu olan gruplarda da SİO düzeyi daha yüksektir. Dengesiz aile tutumunun ise SİO üzerinde olumsuz bir faktör olduğu tespit edilmiştir (bk. Tablo 2). Aile yaşantısının, birey üzerinde pek çok açıdan etkisi inkâr edilemez. Bu etkilerden biri de elbette ki manevi değerler konusunda karşımıza çıkmaktadır.⁴⁵ Bireyler, erken çocukluk döneminde, aile içi manevi değerlerin farkında olmayabilirler. Ancak ergenlik dönemiyle beraber, aileden öğrenilen spiritüel inançları benimsemeye, sorgulamaya hatta eleştirmeye başlayabilirler. Yetişkinlik dönemine gelindiğinde ise, kendi maneviyatının bilincine varan bireyler, bu sayede spiritüel iyi oluşunu gerçekleştirebilirler.⁴⁶ Tuzgöl Dost'un çalışmasında belirttiği üzere, aileden örnek alınan spiritüel özelliklerin yanında, aileden alınan doyumun artış oranına bağlı olarak, bireyin öznel iyi oluşu artabilmektedir.⁴⁷ Bu doyumun sağlanmasında ailenin tutumu elbette ki önemli olmaktadır. Zira aile üyelerinin; demokratik, aşırı koruyucu ya da dengesiz tutumunun, aile içi iletişim ve ilişkileri dolayısıyla da aile doyumunu etkilemesi kaçınılmaz olacaktır. Bu noktada aile içi demokratik ilişkilere sahip bireylerin, kendini gerçekleştirme ya da kendi anlam dünyalarını keşfetmesi daha kolay olacaktır.

Çalışmada yaş, okul türü, yaşanılan yer ve aile tipi değişkenlerinde SİOÖ toplam puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı bulunmuştur. Ancak bazı alt boyutlarda gruplar arasında, anlamlı farklılıklar söz konusudur. Örneğin yaş değişkeninde, yaş arttıkça SİO'nun *doğayla uyum* alt boyutu düzeyinin de arttığı, *anomi* düzeyinin ise yaşla birlikte düştüğü saptanmıştır. Ayrıca istatistiksel olarak desteklenmesi de ortalamalardan, yaş arttıkça katılımcıların SİO düzeylerinin de arttığı

⁴⁴ Rapson Gomez - John W. Fisher, "The spiritual well-being questionnaire: Testing for model applicability, measurement and structural equivalencies, and latent mean differences across gender", *Personality and Individual Differences* 39/8 (2005), 1392.

⁴⁵ Büşra Tunç - Tarık Totan, "Okul Psikolojik Danışmanlığında Manevi İyi Oluşun Kullanımı: Tarihsel Gelişim, Kuramsal Temeller ve Öneriler", *Ege Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 3/1 (2020), 10.

⁴⁶ Yılmaz, *Farklı Okul Türlerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Spiritüel İyi Oluş*, 9.

⁴⁷ Meliha Tuzgöl Dost, *Üniversite Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeyleri* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004), 31.

anlaşılmaktadır. Bunun pek çok nedeni olabilir. Örneğin, yaşın artışına bağlı olarak, manevi değerlere daha büyük bir yönelim olduğu görüşü, çoğu zaman kabul gören bir yaklaşım olmuştur. Buna bağlı olarak Gürsu ve Ay, yaşlılık ve manevi iyi oluş ilişkisini irdeledikleri bir çalışmalarında, artan yaşa bağlı olarak, bireylerin dine yönelişlerinde dolayısıyla manevi iyi oluşlarında, bir artış olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁸ Yine Koenig ve arkadaşları, din ve iyi oluş arasındaki ilişkiyi irdeledikleri çalışmalarında, yetmiş yaşlı hastanın depresif durumlarında, dinin etkisine bakmışlardır. Söz konusu çalışmada, artan yaşa bağlı olarak dindarlığın ve bunun sonucunda, manevi iyi oluşun arttığını ve bunun da depresif durumu olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir.⁴⁹ Buradan yola çıkarak, dinin ve maneviyatın, gelecek yaşam beklentisini, buna bağlı olarak da manevi iyi oluşu olumlu yönde etkilediği yorumu yapılabilir. Tıpkı bunun gibi Gall ve arkadaşları da din ve maneviyatın, olumsuz yaşam deneyimleriyle baş etmede etkili olduğunu belirtmişlerdir.⁵⁰ Ancak bu sonuçlardan farklı olarak Şirin çalışmasında, SİO'nun yaşa bağlı bir değişkenlik göstermediğini belirtmiştir.⁵¹

Belirtildiği üzere çalışmada okul türü değişkeninde SİOÖ toplam puan ortalamasında, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı bulunmuştur. Ancak *anomi* alt boyutunda; fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin puan ortalaması, yüksekokullarda öğrenim görenlere göre, anlamlı derecede düşük bulunmuştur. Bu durum fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin SİO düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bunun gerekçesi, öğrencilerin okudukları bölümlere yönelik gelecek beklentisi veya kaygısı olabilir. Ekşi, Boyalı ve Ümmet, bireyin algılan yaşam kalitesi ile SİO arasında etkileşimsel bir gerçekliğin olduğunu ve bireyin hayata dair memnuniyetinin, yüksek umut ve beklentisinin, onun psikolojik iyi oluşunu da arttıracığını belirtmişlerdir.⁵² Ancak Uğurluoğlu ve Erdem, travma geçiren bireylerin, travma sonrası SİO düzeylerinin gelişim düzeyine etkisini araştırdıkları bir çalışmalarında, ön lisans mezunlarının, inanç sistemindeki gelişimine dayalı SİO düzeylerinin, lisans mezunlarından daha yüksek olduğunu

⁴⁸ Orhan Gürsu - Yaşar Ay, "Din, Manevi İyi Oluş ve Yaşlılık", *Journal of International Social Research* 11/61 (2018), 1189.

⁴⁹ Harold G. Koenig vd., "Religion and the Survival of 1010 Hospital", *Journal of Religion and Health* 37/1 (1998), 26.

⁵⁰ Terry Lynn Gall vd., "Understanding The Nature And Role Of Spirituality In Relation To Coping And Health: A Conceptual Framework", *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne* 46/2 (2005), 91.

⁵¹ Turgay Şirin, "Evli Çiftlerin Spiritüel İyi Oluşları ile Evlilik Doyumları Arasındaki İlişki", *EKEV Akademi Dergisi* 23/77 (2019): 401.

⁵² Ekşi vd., "Öğretmen Adaylarının Spiritüel İyi Oluş İle Yaşamda Anlam Değişkenlerinin Psikolojik Dayanıklılığı Yordaması: Bir Yapısal Eşitlik Modeli (Yem) Denemesi", 1698.

bulgulamışlardır. Gerekçe olarak da travma sonrası anlam dünyası ve bireylerin hayat deneyimleri gösterilmektedir.⁵³

Yaşanılan yer değişkenine göre, yalnızca *aşkınlık* alt boyutunda köyde/kasabada yaşayanlar lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Yani çalışmada, yaşamının büyük bir kısmını köyde/kasabada geçiren kişilerin puan ortalamalarının, daha yüksek olduğu görülmüştür. Kavalalı Erdoğan da 347 onkoloji hastasında SİO hali ile yalnızlık ve ölüm korkusu arasındaki ilişkiyi araştırdığı tez çalışmasında, değişkenler arasında anlamlı düzeyde bir farklılık olduğunu, köy veya ilçede yaşayan hastaların SİO düzeylerinin daha yüksek çıktığını bulmuştur.⁵⁴ Yaşanılan yerdeki sosyo-kültürel özelliklerin; bireylerin nasıl yaşayacağından, nasıl davranacağına hatta neye inanıp neye inanmayacağına, neyin doğru ya da yanlış olacağına karar veren önemli belirleyiciler olduğu göz önüne alındığında, yaşanılan yere bağlı bir spiritüel düşünce düzeyinin varlığı kaçınılmaz olacaktır.

SİO düzeyi açısından bakıldığında son olarak çalışmada; aile tipi değişkeninde SİOÖ toplam puan ortalamasında, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı bulunmuştur. Ancak aile tipi değişkeninde *anomi* alt boyutunda gruplar arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. En yüksek ortalama, tek ebeveyne sahip olan grupta, en düşük ortalama da çekirdek aileye sahip olan grupta çıkmıştır. Tek ebeveyne sahip olmak SİO üzerinde olumsuz bir etki yapmaktadır (bk. Tablo 2). Ailenin SİO düzeyine etkisi daha önce tartışıldığından burada tekrar ele alınmayacaktır. Sülü'ye göre ailenin; inanç, değer ya da tutumları ve spiritüel özellikleri bir şekilde çocuklara aktarılır.⁵⁵ Bu noktada aile tipi, önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir. Özellikle de tek ebeveyne sahip olmak, rehber alınacak ilk rol modellerinden birinin eksikliği anlamına gelir ki bu da manevi değerlerin ya da spiritüel özelliklerin oluştuğu ilk kurum olan aile kurumu açısından, olumsuz bir özellik olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu da örneklemin *toplumsal cinsiyet algısına* ilişkindir. Araştırma sonuçları cinsiyet ve yaş değişkenlerinde örneklemin *toplumsal cinsiyet algı* düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığını ortaya koymuştur. Sonuçlar, toplumsal cinsiyet algısının, kadınlarda ve yaşı küçük olanlarda daha olumlu olduğunu göstermiştir. Tıpkı bu çalışma gibi

⁵³ Uğurluoğlu - Erdem, "Travma Geçiren Bireylerin Spiritüel İyi Oluşlarının Travma Sonrası Büyümeleri Üzerine Etkisi", 848.

⁵⁴ Tuğba Kavalalı Erdoğan, *Onkoloji Hastalarında Yalnızlık ve Ölüm Algısı İle Spiritüel İyilik Hali Arasındaki İlişki* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 69.

⁵⁵ Esma Sülü, *Yoğun Bakımda Yatan Çocuk Hastaların Annelerinin Manevi Bakım (Spiritüel Bakım) Gereksinimleri* (İzmir: Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 19.

kadınlarda toplumsal cinsiyet algısının daha yüksek olduğunu ortaya koyan, başka çalışmaların da mevcut olduğu görülmektedir.⁵⁶ Çünkü hak, adalet ve eşitlik gibi konularda erkeklere göre daha dezavantajlı bir konumda bulunan kadınların toplumsal cinsiyet konusunda daha duyarlı olmaları normal karşılanabilir. Yine yaş açısından toplumsal cinsiyet algısı ele alındığında, bu çalışmada elde edilen sonuca benzer şekilde, Güzel'in çalışmasında da; küçük yaş grubunda yer alan bireylerin, büyük yaş grubunda yer alanlara göre toplumsal cinsiyet algılarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.⁵⁷ Bu da sosyalleşme sürecinde bireyin içinde yaşadığı toplumun norm ve değerleri ile davranış örüntülerini zamanla benimsemelerinden kaynaklanabilir.

Araştırmada okul türü, uzun süre yaşanan yer, aile tipi ve aile tutumu değişkenlerine göre örneklemin *toplumsal cinsiyet algısı* düzeylerinde, anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (bk. Tablo 3). Öncelikle okul değişkeni açısından çalışma sonucundan farklı olarak; Alabaş, Akyüz ve Kamer, okul türü ve toplumsal cinsiyet algı düzeyleri arasında, anlamlı farklılaşma saptamışlardır. Söz konusu çalışmada, fakültelerde eğitim gören öğrencilerin, yüksekokullardaki öğrencilere oranla daha yüksek bir toplumsal cinsiyet algı düzeyine sahip olduğu bulunmuştur.⁵⁸

Yine çalışmada, uzun süre yaşanan yer ve *toplumsal cinsiyet algısı* düzeyi arasında herhangi bir anlamlı farklılaşma tespit edilmemiştir. Benzer bir bulguya, Korkmaz'ın çalışmasında da rastlanmaktadır.⁵⁹ Ancak bu sonuçlardan farklı olarak Öngen ve Aytaç, benzer bir çalışmalarında, köy-kır doğumlu olan bireylerin, şehir doğumlu olanlara göre daha düşük bir toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğunu bulmuşlardır.⁶⁰ Alabaş ve arkadaşları da çalışmalarında; ailenin yaşadığı yerleşim yerinin, öğrencilerin toplumsal cinsi-

⁵⁶ Andrew Agapiou, "Perceptions of gender roles and attitudes toward work among male and female operatives in the Scottish construction industry", *Construction Management & Economics* 20/8 (2002), 703; Kimberly A. Mahaffy - Sally K. Ward, "The gendering of adolescents' childbearing and educational plans: Reciprocal effects and the influence of social context", *Sex Roles* 46 (2002), 411; Burcu Öngen - Serpil Aytaç, "Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Yaşam Değerleri İlişkisi", *Sosyoloji Konferansları* 48/2 (2013), 9; Fatma Ünal vd., "Toplumsal Cinsiyet Algısını Yordamada Cinsiyet, Sınıf, Bölüm ve Toplumsal Cinsiyet Oluşumunun Rolü", *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/1 (2017), 231; Judit García-González vd., "Men and Women Differ In Their Perception Of Gender Bias In Research Institutions", *PloS One* 14/12 (2019), 7-21.

⁵⁷ Güzel, "Türkiye'deki Sosyal Hizmet Uzmanlarının Toplumsal Cinsiyet Algısının Belirlenmesi", 90.

⁵⁸ Ramazan Alabaş vd., "Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algılarının Belirlenmesi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/44 (2019), 437.

⁵⁹ Koray Korkmaz, *Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Farklılıklara Saygı Düzeyleri İle Toplumsal Cinsiyet Algıları Arasındaki İlişki* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 106.

⁶⁰ Öngen - Aytaç, "Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Yaşam Değerleri İlişkisi", 10.

yet puanları üzerinde anlamlı derecede etkisinin olduğunu bulgulamışlardır. Ailesi şehirde yaşayan öğrencilerin, ailesi köyde yaşayan öğrencilere oranla daha yüksek bir toplumsal cinsiyet algı düzeyine sahip olduğu görülmüştür.⁶¹

Ayrıca aile tipi ve aile tutumu değişkenleri ile *toplumsal cinsiyet algısı* düzeyi arasında herhangi bir anlamlı farklılığın tespit edilmediği çalışma sonucumuza benzer olarak Korkmaz da, aile yapısı demokratik, otoriter, izin verici ve ihmalkar olan öğrencilerin, aile yapıları ile *toplumsal cinsiyet algısı* düzeyleri arasında herhangi bir anlamlı farklılaşma tespit etmemiştir.⁶² Ancak bireylerin toplumsal cinsiyet algı düzeylerinin, aileye ve dolayısıyla aile tipi veya aile tutumuna göre değişebileceğini gösteren çalışmalardan bahsetmek de mümkündür.⁶³

Araştırmanın son bulgusu da SİO ve toplumsal cinsiyet algısı arasındaki ilişkiye dairdir. Yapılan analizler sonucunda SİO ve toplumsal cinsiyet algısı arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır (bk. Tablo 4). Konu hakkında alanyazına bakıldığında, Haymana ve Kolburan'ın da yapmış oldukları çalışmalarda, katılımcıların psikolojik iyilik halleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında herhangi bir anlamlı ilişki tespit edilmemiştir.⁶⁴ Bununla birlikte bu araştırmada tespit edilen SİO'nun *aşkınılık* alt boyutu ile toplumsal cinsiyet arasındaki negatif yönlü anlamlı ilişki dikkat çekmektedir. Çünkü *aşkınılık* boyutunda zorluklar karşısında Allah'ın yardımını dileme, hayatın her alanında Allah'ın varlığını hissetme, günlük yaşamda Allah'ın kudretine şahit olma, ilahi bir güce bağlılık gibi spiritüelliğin dinsel yönünü içeren maddeler de bulunmaktadır. Dolayısıyla insanın tüm yaşamını kuşatan ve olaylara karşı tutumlarını belirleyen din olgusunun katılımcıların toplumsal cinsiyet algısını da etkilediği değerlendirilebilir. Bu konuda kadınların tarih boyunca ayrımcılığa maruz kaldıklarını iddia eden Gürhan, türü ve derecesi farklı olmakla birlikte hem dinlerin kutsal metinlerinde cinsiyetler arası ayrımcı yaklaşımın hem de sonrasında din adına yapılan yorumların bu ayrımcılığı meşrulaştırdığını dile getirmektedir. Geleneksel cinsiyet rollerinin öğrenildiği ve pekiştirildiği sosyalleşme sürecinde dinin bu etkisi önemlidir. İslam dininin ilkesel eşitlik yaklaşımı ise dinin yorum geleneğinde ataerkil toplumun da etkisiyle gölgelenmiş ve adeta kadının ikincil konumu dinin temel öğretisiymiş

⁶¹ Alabaş vd., "Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algılarının Belirlenmesi": 439.

⁶² Korkmaz, *Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Farklılıklara Saygı Düzeyleri İle Toplumsal Cinsiyet Algıları Arasındaki İlişki*, 87.

⁶³ Pelin Haymana - Şahide Güliz Kolburan, "Kadınların İyilik Halinin Algılanan Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkisi", *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi* 4/2 (2019), 47; Nazlı Hazal Aydoğan, *Kadınlarda Şiddete Maruz Kalma Durumu İle Sosyal Destek Algısı, Depresyon ve Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişkiler: Karşılaştırmalı Bir Çalışma* (İstanbul: Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 46.

⁶⁴ Haymana - Şahide Güliz Kolburan, "Kadınların İyilik Halinin Algılanan Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkisi", 41.

gibi sunulmuştur.⁶⁵ Araştırmada *aşkınılık* boyutuyla ilgili elde edilen negatif ilişki din ile kültürün etkileşimini göstermektedir. Nitekim Aygün ve arkadaşları da çalışmalarında olumlu yani eşitlikçi toplumsal cinsiyet algısı ile katılımcıların dindarlık düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişkinin bulunduğunu tespit etmişlerdir.⁶⁶ Ancak Keçeci ve Ekşi'nin, evli kadınlar ile ilgili yaptığı benzer bir çalışmada, katılımcıların toplumsal cinsiyet algı puanları ile SİO puanları arasında olumlu yönde bir ilişki buldukları görülmektedir.⁶⁷ Hem bu çalışmada hem de konu ile ilgili literatürde toplumsal cinsiyet rolleri ve SİO arasındaki pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olumlu aile ikliminin oluşmasına katkı sağladığı görülmektedir. Bu durum, aile içerisinde ataerkil bakış açısı yerine kadını daha değerli kılan ve eşitlikçi rol modellerini benimseyen bir yaklaşımın varlığıyla izah edilebilir.

Netice itibariyle; bu çalışmada kullanılan SİO ölçeği maddelerinin, kültürel düzeyde dinden ziyade, tinsel içerikli olduğu düşünülmektedir. Bu noktada; manevi boyutun daha belirgin bir biçimde ortaya konulduğu, kültüre duyarlı bir SİO ölçek çalışması önerilebilir. Daha ileri yaş grubundan oluşan bireyleri de içeren daha geniş bir örneklem grubuyla, toplumun genel kesimini temsil edebilecek yeni çalışmalar da önerilebilir. Ayrıca, her biri birer meslek elemanı adayları olan ve farklı illerde eğitim alan üniversite öğrencilerinin, toplumsal cinsiyete dayalı görüşlerinin değerlendirilmesi, konu hakkında gerekli olan farkındalığın sağlanması açısından önemli görülmektedir. Bu bağlamda, ortaya çıkabilecek toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve ayrımcılığına yönelik görüşlerin bertaraf edilmesi amacıyla eşitlikçi, eleştirel bakabilen, sosyal adalet gibi kavramları içine alan bir eğitim hedefinin benimsenmesi önerilebilir.

⁶⁵ Nazife Gürhan, "Toplumsal Cinsiyet ve Din", *e-Şarkiyat İlimi Araştırmalar Dergisi* IV (2010), 77.

⁶⁶ Aygün vd., "Farklı Meslek Grupları Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Dindarlık Düzeyi Arasındaki İlişki", 19.

⁶⁷ Keçeci - Ekşi, "Evli Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Spiritüel İyilik Halinin Psikolojik İstismar Üzerine Etkisi", 38.

Kaynakça

- Adams, Robert - Dominelli, Lena - Payne, Malcolm. *Sosyal Hizmet Temel Alan ve Eleştirel Tartışmalar*. Ankara: Nika Yayınevi, 2009.
- Adıgüzel, İlkay Başak. *Tecavüze Maruz Bırakılan Kadımların Tecavüz Sonrası Yaşam Deneyimleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Adıgüzel, İlkay Başak. "Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Politika". *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet*. ed. Doğa Başer. 327-348. Ankara: Nobel Akademik Yayınları, 2020.
- Agapiou, Andrew. "Perceptions of gender roles and attitudes toward work among male and female operatives in the Scottish construction industry". *Construction Management & Economics* 20/8 (2002), 697-705.
- Alabaş, Ramazan - Akyüz, Halil İbrahim - Kamer, Selman Tunay. "Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algılarının Belirlenmesi". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/44 (2019), 429-448.
- Altınova, Hasan Hüseyin - Duyan, Veli. "Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması". *Toplum ve Sosyal Hizmet* 24/2 (2013), 9-22.
- Apak, Hıdır. *Sosyal Hizmet ve Maneviyat*. İstanbul: Bir Yayıncılık, 1. Baskı, 2018.
- Atalay, Ezgi - Dinç, Ayten. "Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı". *Sağlık Bilimlerinde Güncel Araştırmalar*. ed. Halit Demir ve Nizami Duran. 605-621. Karadağ: Iype Cetinje, 2020.
- Aydöner, Nazlı Hazal. *Kadınlarda Şiddete Maruz Kalma Durumu İle Sosyal Destek Algısı, Depresyon ve Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişkiler: Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. İstanbul: Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Aygün, Şehriban - Tekin, Saliha - Özdemir, Reyhan. "Farklı Meslek Grupları Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Dindarlık Düzeyi Arasındaki İlişki". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2021), 2288-2309.
- Ayten, Ali. *Din Psikolojisi (Dine ve Maneviyata Psikolojik Yaklaşımlar)*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.
- Bingöl, Orhan. "Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16/Özel Sayı I (2014), 108-114.
- Bora, Aksu - Üstün, İlknur. "Sıcak Aile Ortamı". *Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler*. Ankara: TESEV Yayınları, 2005.
- Brown, I. Tucker vd., "Age and Gender Effects On The Assessment Of Spirituality and Religious Sentiments (ASPIRES) Scale: A Cross-Sectional Analysis". *Psychology of Religion and Spirituality* 5/2 (2013), 90-98. <https://doi.org/10.1037/a0030137>

- Dein, Simon - Kimter, Nurten. "Din, Maneviyat ve Depresyon: Tetkik ve Tedavi İçin Öneriler". *Ekev Akademi Dergisi* 18/58 (2014), 739-750.
- Demir, Ergül - Saatçioğlu, Özkan - İmrol, Fatih. "Uluslararası Dergilerde Yayımlanan Eğitim Araştırmalarının Normallik Varsayımları Açısından İncelenmesi". *Current Research in Education* 2/3 (Kasım 2016), 130-148 .
- Doğan, Hacer Özel - Piyal, Birgül. "Gender Related Issues". *Turkish Journal of Public Health* 15/2 (Ağustos 2017), 150-163. <https://doi.org/10.20518/tjph.341173>
- Düzgüner, Sevde. *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağı Örneğinde Türkiye ve Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Ekşi, Halil - Kardeş, Selami. "Spiritual Well-Being: Scale Development and Validation". *Spiritual Psychology and Counseling* 2 (2017), 73-88. <http://dx.doi.org/10.12738/spc.2017.1.0022>
- Ekşi, Halil - Boyalı, Cem - Ümmet, Durmuş. "Öğretmen Adaylarının Spiritüel İyi Oluş İle Yaşamda Anlam Değişkenlerinin Psikolojik Dayanıklılığı Yordaması: Bir Yapısal Eşitlik Modeli (Yem) Denemesi". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 27/4 (2019), 1695-1704. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.3256>
- Gall, Terry Lynn vd. «Understanding The Nature And Role Of Spirituality In Relation To Coping And Health: A Conceptual Framework". *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne* 46/2 (2005), 88-104. <https://doi.org/10.1037/h0087008>
- García-González, Judit - Forcén, Patricia - Jimenez-Sanchez, Maria. "Men and Women Differ In Their Perception Of Gender Bias In Research Institutions". *PLoS One*, 14/12 (2019), 1-21. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0225763>
- Gencer, Nevzat. *Sosyal Hizmet Maneviyat ve Din*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2021.
- Gomez, Rapson - Fisher, John W. "The spiritual well-being questionnaire: Testing for model applicability, measurement and structural equivalencies, and latent mean differences across gender". *Personality and Individual Differences* 39/8 (2005), 1383- 1393.
- Göçen, Ahmet. "Öğretmenlerin Yaşam Anlamı, Psikolojik Sermaye ve Cinsiyetinin Psikolojik İyi Oluşlarına Etkisi". *Cumhuriyet International Journal of Education* 8/1 (2019), 135-153.
- Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim 25 Mart 2021. <https://sozluk.gov.tr/>
- Gürhan, Nazife. "Toplumsal Cinsiyet ve Din". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* IV (2010), 58-80.
- Gürsu, Orhan - Ay, Yaşar. "Din, Manevi İyi Oluş ve Yaşlılık". *Journal of International Social Research* 11/61 (2018), 1176-1190. doi.org/10.17719/jisr.2018.3007
- Güzel, Bekir. "Türkiye'deki Sosyal Hizmet Uzmanlarının Toplumsal Cinsiyet Algısının Belirlenmesi". *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi* 16 (2020), 82-100.

- Haymana, Pelin - Kolburan, Şahide Güliz. "Kadınların İyilik Halinin Algılanan Toplumsal Cinsiyet Rollerleriyle İlişkisi". *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi* 4/2 (2019), 35-60.
- Hepşen, Özlem. *Tevrat, İncil ve Kuran-ı Kerim'de Kadın Bedeni*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Kandiyoti, Deniz. *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*. İstanbul: Metis Yayıncılık, 6. Basım, 2019.
- Karataş, Zeki. *Manevi Sosyal Hizmet Mümkün Mü?*. Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Ödevi, 2009.
- Kardaş, Selami. *Sanal Kimlik ve Spiritüel İyi Oluşun Üniversite Öğrencilerinin Narsistik Eğilimlerini Yordayıcılığı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Kavalalı Erdoğan, Tuğba. *Onkoloji Hastalarında Yalnızlık ve Ölüm Algısı İle Spiritüel İyilik Hali Arasındaki İlişki*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Keçeci, Berra - Ekşi, Halil. "Evli Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Spiritüel İyilik Halinin Psikolojik İstismar Üzerine Etkisi". *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2020), 30-48.
- Kızılgöç, Muhammed. *Din Psikolojisinin 200'ü*. Ankara: Otto Yayınları, 2017.
- Koenig, G. Harold vd. "Religion and the Survival of 1010 Hospital". *Journal of Religion and Health* 37/1 (1998), 15-29.
- Korkmaz, Koray. *Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Farklılıklara Saygı Düzeyleri İle Toplumsal Cinsiyet Algıları Arasındaki İlişki*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Kökel, Zülal. "Sosyal Hizmet ve Maneviyat Adlı Kitap Üzerine". *APJIR* 03-01 (2019), 156-163.
- Köklü, Nilgün - Büyükköztürk, Şener - Çokluk Bökeoğlu, Ömay. *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, Geliştirilmiş 2. Baskı, 2006.
- Mahaffy, Kimberly A., - Ward, Sally K. "The gendering of adolescents' childbearing and educational plans: Reciprocal effects and the influence of social context". *Sex Roles* 46 (2002), 403-417.
- Mathews, Ian. *Social Work and Spirituality*. Learning Matters: Exeter, 2009.
- Öngen, Burcu - Ayaç, Serpil. "Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Yaşam Değerleri İlişkisi". *Sosyoloji Konferansları* 48/2 (2013), 1-18.
- Patneau, Anne, B. *Spiritual Wellness Among Undergraduate College Students*. Colorado: Colorado State University, School of Education, Ph.D. Dissertation, 2006.
- Powers, Rubin. "Counseling and Spirituality: A Historical Review". *Counseling and Values* 49/3 (2005), 217-225. doi:10.1002/j.2161-007x.2005.tb01024.x

- Sheafor, Bradford W. - Horejsi, Charles J. *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler*. çev. B. Çiftçi. Ankara: Nika Yayınları, 2014.
- Soysa, Champika K. - Wilcomb, Carolyn J. "Mindfulness, Self-Compassion, Self-Efficacy, and Gender as Predictors Of Depression, Anxiety, Stress, and Well-Being". *Mindfulness* 6/2 (2015), 217-226. <https://doi.org/10.1007/s12671-013-0247-1>
- Sülü, Esmâ. *Yoğun Bakımda Yatan Çocuk Hastaların Annelerinin Manevi Bakım (Spiritüel Bakım) Gereksinimleri*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Şirin, Turgay. "Evli Çiftlerin Spiritüel İyi Oluşları ile Evlilik Doyumları Arasındaki İlişki". *EKEV Akademi Dergisi* 23/77 (2019): 389-410.
- Tunç, Büşra - Totan, Tanık. "Okul Psikolojik Danışmanlığında Manevi İyi Oluşun Kullanımı: Tarihsel Gelişim, Kuramsal Temeller ve Öneriler". *Ege Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 3/1 (2020), 1-20.
- Tuzgöl Dost, Meliha. *Üniversite Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeyleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.
- Uğurluoğlu, Dilruba - Erdem, Ramazan. "Travma Geçiren Bireylerin Spiritüel İyi Oluşlarının Travma Sonrası Büyümeleri Üzerine Etkisi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/3 (2019), 833-858. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.507731>
- Ünal, Fatma vd. "Toplumsal Cinsiyet Algısını Yordamada Cinsiyet, Sınıf, Bölüm ve Toplumsal Cinsiyet Oluşumunun Rolü". *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/1 (2017), 227-236.
- Varner, Jane Elizabeth Schenck. *Effects of Spritual Well-Being, Religious Coping, and Hardiness on Parenting Behaviors in Low Socioeconomic Status Families*. Hattiesburg: The University of Southern Mississippi, Ph.D. Dissertations 1068, 2009.
- Westgate, Charlene E. "Spiritual Wellness And Depression". *Journal Of Counseling & Development* 75 (1996), 26-35.
- Yazıcıoğlu, Yahşi - Erdoğan, Samiye. *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2. Baskı, 2007.
- Yılmaz, Özden. *Farklı Okul Türlerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Spiritüel İyi Oluş Düzeyleri İle Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

